

सप्तमः पाठः
Lesson - 7

वसन्तसेनाऽऽगमननिवेदनम्

विदूषकः :- भो वयस्य! भणितं वसन्तसेनया, भण चारुदत्तम्, अद्य प्रदोषे मयात्रागन्तव्यम् इति । तत्तर्कयामि रत्नावल्यापरितुष्टापरं याचितुमागमिष्यति ।

चारुदत्तः :- वयस्य! आगच्छतु । परितुष्टा यास्यति ।

चेटः :- (प्रविश्य) अवेत मानवाः!

यथा यथा वर्षत्यभ्रखण्डं
तथा तथा तिम्यति पृष्ठचर्म ।
यथा यथा लगति शीतवातः
तथा तथा वेपते मे हृदयम् ॥

वंशं वादयामि सप्तछिद्रं सुशब्दं
वीणां वादयामि सप्ततन्त्रीं नदन्तीम् ।
गीतं गायामि गर्दभस्यानुरूपं
को मे गाने तुम्बुरुर्नारदो वा ॥

आज्ञप्तोऽस्मि आर्यया वसन्तसेनया - 'कुम्भीलक! गच्छ त्वम् । ममागमनं आर्यचारुदत्तस्य निवेदेय' इति । तद् यावत् आर्यचारुदत्तस्य गेहं गच्छामि । एष चारुदत्तः वृक्षवाटिकायां तिष्ठति । एषोऽपि स दुष्टबटुकस्तद् यावद् उपसर्पामि । कथं आच्छादितं द्वारं वृक्षवाटिकायाः । भवतु । एतस्य दुष्टबटुकस्य संज्ञां ददामि । (इति लोष्टगुटिकाः क्षिपति) ।

विदूषकः :- अये! क इदानीं एषः प्राकारवेष्टितमिव कपित्थं मां लोष्टकैस्ताडयति?

चारुदत्तः :- आरामप्रासादवेदिकायां क्रीडद्भिः पारावतैः पातितं भवेत् । *garaden palace terrace*

विदूषकः :- दास्याः पुत्र, दुष्ट पारावत, तिष्ठ तिष्ठ यावदेतेन दण्डकाष्ठेन सुपक्वमिव चूतफलमस्मादप्रासादाद् भूमौ पातयिष्यामि ।

(इति दण्डकाष्ठमुद्यम्य धावति)

चारुदत्तः :- (यज्ञोपवीतम् आकृष्य) वयस्य! उपविश । किमनेन? तिष्ठतु दयितासहितः तपस्वी पारावतः ।

चेटः :- कथं पारावतं पश्यसि? मां न पश्यति? भवतु । अपरया लोष्टगुटिकया पुनरपि ताडयिष्यामि । (तथा करोति)

विदूषकः :- (दिशोऽवलोक्य) कथं कुम्भीलकः! तद्यावदुपसर्पामि । अरे कुम्भीलक! प्रविश । स्वागतं ते ।

चेटः :- (प्रविश्य) आर्य! वन्दे ।

विदूषकः :- अरे! कुत्र त्वमीदृशे दुर्दिनेऽन्धकार आगतः ।

चेटः :- अरे! एषा सा ।

विदूषकः :- का एषा का?

चेटः :- एषा सा ।

विदूषकः :- किमिदानीं दास्याः पुत्र, दुर्भिक्षकाले वृद्धरक इव ऊर्ध्वकं श्वासायसे 'एषा सा सा' इति । *old beggar*

चेटः :- अरे! त्वमपीदानीं इन्द्रमहकामुक इव सुष्ठु किं *मैत्री*

काकायसे 'काका' इति ।

विदूषकः :- तत्कथय ।

चेटः :- (स्वगतम्) भवतु । एवं भणिष्यामि । (प्रकाशम्)
अरे! प्रश्नं ते दास्यामि ।

विदूषकः :- अहं ते मस्तके पादं दास्यामि ।

चेटः :- अरे! जानीहि तावत्, तेन हि । कस्मिन् काले चूता
मुकुलिता भवन्ति?

विदूषकः :- अरे दास्याः पुत्र! ग्रीष्मे ।

चेटः :- (सहासम्) अरे, नहि नहि!

विदूषकः :- (स्वगतम्) किमिदानीमत्र कथयिष्यामि ।
भवतु । चारुदत्तं गत्वा प्रक्ष्यामि । (प्रकाशम्) अरे! मुहूर्तकं
तिष्ठ । (चारुदत्तमुपसृत्य) भो वयस्य! प्रक्ष्यामि तावत् । कस्मिन्
काले चूता मुकुलिता भवन्ति ।

चारुदत्तः :- मूर्ख! वसन्ते ।

विदूषकः :- (चेटमुपगम्य) मूर्ख! वसन्ते ।

चेटः :- द्वितीयं ते प्रश्नं दास्यामि । सुसमृद्धानां ग्रामाणां का
रक्षां करोति?

विदूषकः :- अरे! रथ्या ।

चेटः :- (सहासम्) अरे, नहि नहि!

विदूषकः :- भवतु । संशये पतितोऽस्मि (विचिन्त्य)
भवतु । चारुदत्तं पुनरपि प्रक्ष्यामि । (पुनर्निवृत्य चारुदत्तं
तथैवोदाहरति) ।

चारुदत्तः :- वयस्य! सेना ।

विदूषकः :- (चेटमुपगम्य) अरे दास्याः पुत्र! सेना ।

चेटः :- अरे! द्वे अप्येकस्मिन् कृत्वा शीघ्रं भण ।

विदूषकः :- सेनावसन्ते ।

चेटः :- ननु परिवृत्य भण!

विदूषकः :- (कायेन परिवृत्य) सेनावसन्ते?

चेटः :- अरे मूर्ख बटुक! पदे परिवर्तय ।

विदूषकः :- (पादौ परिवर्त्य) सेनावसन्ते ।

चेटः :- अरे! मूर्ख! अक्षरपदे परिवर्तय ।

विदूषकः :- (विचिन्त्य) वसन्तसेना ।

चेटः :- एषा साऽऽगता ।

विदूषकः :- तद्यावच्चारुदत्तस्य निवेदयामि । (उपसृत्य) भो
चारुदत्त! धनिकस्ते आगतः ।

चारुदत्तः :- कुतोऽस्मत्कुले धनिकः?

विदूषकः :- यदि कुले नास्ति, तद्द्वारेऽस्ति । एषा
वसन्तसेनाऽऽगता ।

चारुदत्तः :- वयस्य! किं मां प्रतारयसि?

विदूषकः :- यदि मे वचने न प्रत्ययसे तदिमं कुम्भीलकं
पृच्छ । अरे कुम्भीलक! उपसर्प ।

चेटः :- (उपसृत्य) आर्य! वन्दे ।

चारुदत्तः :- भद्र! स्वागतम् कथय! सत्यं प्राप्ता वसन्तसेना?

चेटः :- एषा साऽऽगता वसन्तसेना ।

चारुदत्तः :- (सहर्षम्) भद्र! न कदाचित् प्रियवचनं निष्फलीकृतं मया । तत् गृह्यतां पारितोषिकम् । (इत्युत्तरीयं प्रयच्छति)

चेटः :- (गृहीत्वा प्रणम्य सपरितोषम्) यावदार्यायै निवेदेयामि (इति निष्क्रान्तः)

(मृच्छकटिकम्)

शब्दार्थाः

Meanings

प्रदोषे = in the night (evening), तर्कयामि = I guess, अवेत = You know, understand, तिम्यति = becomes wet, वेपते = trembles, दुष्टबटुकः = teasing boy, bad boy, लोष्टगुटिकाः = Pebbles of mud, कपित्थम् = a kind of fruit, पारावतः = pigeon, दण्डकाष्ठम् = staff, stick, वृद्धरङ्गः = poor-old, ऊर्ध्वकम् = upper, प्रक्ष्यामि = I will ask, मुहूर्तकम् = for a moment, उपसृत्य = approaching, रथ्या = lane, road, उदाहरति = tells, प्रतारयसि = you cheat, प्रत्ययसे = you believe, निष्क्रान्तः = exits, निवेदनम् = informing, अभ्रखण्डम् = piece of cloud, वंशः = flute, गर्दभः = donkey, संज्ञा = sign, यज्ञोपवीतम् = sacred thread, दुर्दिनम् = cloudy day, चूतः = mango, मुकुलम् = bud, पारितोषिकम् = gift.

* * *